

Hitzordu

«Hitzordu» honetara, Bernardo Atxagak emandako hitzaldi baten transkribaketa ekarri dugu. Hitzaldia Iruñean eman zen 2000ko maiatzaren 5ean, Nafarroako Gobernuaren Hezkuntza Saileko Euskara Zerbitzuak antolatutako formakuntza ikastaroen barnean; hain justu «Haur eta Gazte Literatura 10-12 urte» izeneko ikastaroan, Migel Asiainen koordinaziopean. Atxagaren bi liburu landu ziren aldez aurretik Xola eta Basurdeak (Erein) eta Ternuako Penak (Erein).

Mikel Valverde. *Midasen Eraztunak*

Bernardo Atxaga solasean

Nik uste dut azken aldi honetan literaturaz liburutegietako arduradunak eta irakasleak soilik arduratzen direla. Uste dut halako entente bat sortzen ari dela liburutegi, eskola eta idazleen artean, eta seguru asko etorkizunean ere entente hori indartu egingo da. Beste leku batzuetan halaxe gertatu da. Areago esango nuke, batez ere haur literatura eta gazte literatura aintzat hartuz gero, uste dut bi mundu erabat ezberdin egin direla. Alde batetik best-sellerrak buru diren literatura

hori, Espainian Reverte eta, horiek nolabait bideratzen duten mundu bat dago, kontsumoarena. Eta gero beste bide bat dago, eskola, liburutegi eta horien bitartez zabaltzen dena, eta beste inon azaltzen ez dena. Uste dut gero bi mundu horien artean beste mundu txiki asko direla, baina nagusiak eskola, liburutegia edo kontsumo gorria dira. Beraz, gaurko bilera honetan mundu horietako bateko pertsonaiak gaude hemen bilduta. Oso bilera interesgarria izan daiteke.

Hitordu

Mikel Valverde. *Xola eta Basurdeak*

Nik nahi nuke galderekin eta elkarrizketa suspertzea, baina aurrena bi hitz egingo ditut. Lehen, zer bidetatik sartu nintzen ni haur literaturan, eta beste hitza nire ustez nola irakurri beharko litzatekeen haur edo gazte literatura.

Ni mundu honetan halabeharrez sartu nintzen; hasiera batean idazle gehienak bezala, eredu erromantikoan edo kokaturik nengoan. Eredu erromantikoa, XI. mendeko eredu hori, literaturan funtsezkoa izan dena. Zuk ezin duzu egin azterketa bat munduko literaturari buruz eta kokatu mugimenduak bata bestearen atzetik eta erromantizismoa beste mugimendu bat gehiago bailitzan. Ez da horrela, erromantizismoa izango litzateke seguru asko literatura modernoari bidea egiten dion mugimendua eta, gainera, seguru asko mugimendurik indartsuena, bere eragina gaurko egunetaraino iristen da. Eta beste aurreko mugimendu guztiak, nolabait eraginez eta, hutsalak dira edo oso garrantzi gutxi dute gaur egun. Eredu erromantikoa diodanean esan nahi dut: literatura idaztea zer zen gure ustez? Lehenengo eta behin norberaren mundua, pentsamendua, sentipenak azaltzea. Nolabait erromantikoek erabiltzen zuten iturriaren irudia: iturriak kanporatu egiten du mendiaren barruan dagoen ura, edo lanparak atera egiten du olioak daukan argia. Nik uste dut munduan idazle gehienak abiatzen direla gu gaztetan abiatu ginen eredu horretatik. Idazten genuen ustez eta esateko zerbait genuelako, ustez eta zerbait gertatzen zitzaigulako, ustez eta

zerbait mingarria egiten zitzaigulako gure eguneroko bizitzan eta mingarritasun hori nahi genuelako berdindu hitzaren bitartez, oso arrunta den eginkizuna. Denok dakigu zerbait mingarria gertatzen denean, hitz bihurtzen baduzu min hori, berdindu egiten dela, baretu egiten dela. Hau izan da oro har idazle askoren sorrera. Horregatik idazle gehienak abiatzen dira nerabezaroan, maitasuna dela edo ez dela. Lehenengo sentimendu handia maitasuna da, eta horrek bideratzen du testua. Testua sortuko litzateke egoera baten ispilu bat balitz bezala. Eredu horretatik abiatu dira idazle gehienak eta abiatu nintzen ni ere.

Halatan, niretzako, haur edo gazte literatura egitea, nirekin zerikusirik ez zuen zerbait egitea zen. Nire barruarekin, sentimenduekin zerikusirik ez zuen zerbait egitea zen. Literatur ekintza kanpotar bat bezala zen, eta nahi baduzue alde aurretik esatea nire gaur eguneko gogoetako bat, uste dut, haur literatura definitzerakoan, hiru edo lau osagai baldin baditu, bata hori dela, gehiengotan literatura kanpotarra dela, idazle batek, poeta liriko batek idazten duenean

Hemen zerupear, bakarrik nago eta hots egiten dizut, Parisera...

Hori ari da eredu erromantiko horretan, bere bizitzatik, bere esperientziatik eta abar. Baina hor norbait hasten denean

Mikel Valverde. *BBK Agenda*

Mikel Valverde. *Jonasen iratzargailua*

Kio kio ahateak esan zion pio pio txoriari...

Holako motako testu bat egiten duenean ez du egiten bere esperientziarekin inolako loturarik duelako, baizik eta erabat bere idazle izaera teatralizatuz. Idazleak esaten du: orain hartuko dut haurrentzako idazlearen papera, zilegi dena, eta idatziko dut jende horrentzat. Baina rol horrek ez du nirekin zerikusi handirik. 19, 20, 25 urte nituenean, Ruper Ordorikarekin, Juan Karlos Egillorrekin, orduko aldizkari alternatiboak, hapening-ak egiten genituenean, eta idatzi «Hi hintzena, bi arraila zaharren gurutzaketa, galdu da, galdu haiz, hautsi da anphora».

Hori zen nire bizitza, eta nire harremana nire familiarekin, mundu bat. Baina gero *Jimmy Potxolo* idazteak nirekin zerikusirik ez zeukan.

Beraz, aurrena, ukatu egiten nuen, nik pentsatzen nuen sekula ez nuela genero hori landuko.

Halatan, egun batez, nik haur literaturan garrantzi izugarria duen sujeta aurkitu nuen: ilustratzaile bat, Juan Karlos Egillor. Berarekin Bilbon bildu nintzen eta harritu egin ninduen halako pertso-

na bat, batere konbentzionala ez dena (Bere garaian bizi zen *pop-art* modura hornitutako etxe batean, bere sukaldea zen txuria eta beltza, hasi garbigailua, hozkailua... Nik nire bizitzan ikusitako etxerik bitxienean bizi zen) itxura batean abangoardian mugitzen zena (dudarik gabe, horiek dira arkeologia hutsa, bide batez esanda, jada ez dago horrelakorik). Halako batean, berak niri haurrentzako liburu bat egitea proposatzeak pittin bat eskemak apurtu zizkidan ze, ez zegoen niretzako loturarik abangoardia (literaturaren zentzurik gogorrean), esperientzia, bizitza eta haur literaturaren artean. Pittin bat bere bitartez, pentsatu nuen bazegoela zirrikitu bat haur literaturan sartzeko. Egia esan, hori gertatu zen Bilboko inauterietan (Bilbo orduan oso leku bohemioa zen, ez ginen etxean azaltzen ez bazen erabat jota geundenean).

Orduan nik esan nion inauteriak zirela eta seguru asko izango nuela etxean ez dakit nondik lortutako parakaidas bat eta gero pilotu baten antiojoak, eta seguru asko jantziko nintzela poxpolina bezala, baina jantziko nuela parakaidas hori. Eta berak esan zidan: ze ba-

Mikel Valverde. *Adivinalo*

Mikel Valverde. *Cuatro amigos y medio*

rregarria! Egin behar dugu hori! Ez genuen erabat egin, hala ere, proposatu zidan halako pertsonaia batekin liburu bat egitea. Eta horrela sortu zen *Nikolasa Bits Baporux*, eta *Patxi Nubolari*, eta sortu ziren liburu horiek, gaur egun argitaratuko ez liratekeenak, holako handiak, holako garestiak. Eta kontua da halako batean nire burua ikusi nuela proiektu horretan sartuta, uste dut liburu horiek, nolabait definitzeko, oso liburu pop direla, giro hartako ezaugarri bat.

Mikel Valverde. *BBK Agenda*

Hori izan zen nire sarrera, baina nolana ere, nik arau hau ateratzen dut: zenbat eta pertsonalagoa haur literatura, zenbat eta harreman gehiago mundu pertsonalak eta testuak, hainbat eta urruntasun gehiago. Nire irudipena beti izan da nire umorea oso lotuta dagoela *Nikolasa Bits Baporux* eta umore horiekin, baina seguru asko umore hori ez da gizartean dagoen umorea. Eta orduan pittin bat nire bidea izan da, Egillorren hartatik abiatu eta gero, berriro ere urruntzera. Egin ditut haur testu batzuk pertsonalak, baina ikusten nuen hor ez zegoela etorkizunik, eta berriro ere joan nintzen urrutiratzuz, eta haur literatura idazteko orduan, egiten nuen nire burua aldatu. Esaten zuen Diderot-ek, idazleak antz handia zeukala antzerki aktore batekin. Egia da, antzerki aktore berezi baten papera hartu eta orduan idazten ditudala haur eta gazte literaturako liburuak. Beharbada hobe litzateke esatea begira, ni nago liburu horietan. Egongo naiz, baina oso urrutitik. Ez dakit zergatik gertatzen den, baina badakit gertatu egiten dela, eta uste dut haur literatura orokorraren arazo bat dela. Zentzu horretan, azkenaldi honetan memoria literaturaren antipodetan egongo litzateke haur literatura. Zuek esango duzue: orduan zertarako idatzi ikusirik zuk nahi duzun haur literatura ez dela beharbada jendeari gehien gustatzen zaiona? Beste arrazoi oso gordin batengatik: nik liburu horiek idatzi nitueanean konturatu nintzen litekeena zela lana uztea. Nik liburu horiek idatzi nituen eta handik bi hilabetera lana utzi nuen. Aurreneko egile eskubideak liburu horiei esker etorri zitzaizkidan. Gogoratzen dut oso ondo,

Mikel Valverde. *Jonasen Iratzargailua*

gaur balitz bezala, egile eskubideak ordaintzeko eguna otsailaren 23a izan zela, Tejero parlamentura sartu zenekoa. Etxean nengoen nire bi anaiekin, anaia biak kartzelan egondakoak dira, eta esan zidaten: gu badaezpada ere kanpora joango gaituk. Eta nik esan nien: ni ere bai. Ni joan nintzen Donostiara, leku mamutsu batera, dena fantasmaz betea, inor ez zegoen kalean, baina nik nire bizitzako lehen egile eskubideak kobratu nahi nituen eta oso gogoan daukat kalean aurkitu nuen pertsona bakarra izan zela pintore giputz bat, Goenaga, erakusketa bat zeukalako, eta esan zidan: nik gaur erakusketa bat inauguratu dut. Eta nik: nik egile eskubideak. Biok joan ginen aurrena egile eskubideak kobratzera eta gero erakusketa ikustera. Taxirik ez zegoen, ez zegoen autobusik, lagun bati deitu nion etxera itzultzeko, eta abar eta abar.

Ez zait iruditzen esango dudan hau eginkizun edo jokabide maltzurra denik: bat-batean konprenitu nuen idazle bizitzan bazegoela ofizioarekin

lotutako zerbait, ni bezalako idazle batek irabaz zezakeela bere askatasuna ofizio bat betetz, eta ofizio hori betetzea ez zela duintasunik gabeko zerbait. Eredu erromantikoan esaten zen: edo zure barnea, edo zure esperientzia edo zure bizitza azaldu ala isildu, hori ez zela benetako egia. Nik sokaren ertz honetatik heldu nion haur literaturari eta orduan hasi nintzen ofizioarekin batera pittinkapittinka hor ere bide bat egiten.

Eta uste dut benetan bide horretan atzera begiraturik... Uste dut *Xola eta basurdeak*, dudarik gabe, testu bezala ehun aldiz hobea dela *Jimmy Potxolo* baino, edo *Ternuako penak* ehun aldiz hobea *Sugeak* txoriari baino, nik uste. Hor ere egon da lan bat, badago ofizioaren poetika bat, duintasun bat. Ni hor mugitu naiz, eta ez dakit.

Bigarren hitza, nola nahi nuke nik zuek hori irakurtzea. Eta hau diot irakurri ditudalako zuek aipatutako hainbat gauza. Nik, aldeztatik airtortzen dut, ez dut gehiegi sinisten literatur kri-

Mikel Valverde. *Banbulo*

tikaren zientzian. Uste dut badela liburuak irakurtzeko eta ulertzeko modu intelektuala, baina uste dut oso zaila dela. Uste dut xamurragoa dela, errazagoa, emankorragoa irakurle bezala mintzatzea liburuei buruz, zineari edo bazkari bati buruz hitz egiten dugun bezala. Eta irakurle bezala, zer ekarri dizun gogora, zer ez dizun ekarri, zer bidetara eramán zaituen, zer amets sortu duen zure barruan, eta abar. Oso aspertuta nago eta oso eszeptikoa naiz egiten dituzten unibertsitate lanekin. Ez nuke egon nahi, baina irakurri eta... Bide batez esanda, izan naiz unibertsitate batzuetan, eta sufritu behar izan ditut... Esate baterako, EE-BBetan egon nintzanean, astero ematen zen hitzaldi bat obra bati buruz, eta nire eszeptizismoa hara joaterakoan handia bazen, itzultzerakoan sendaezina. Normalean, lehenengo eta behin ez dut sinesten azterketa kritikoa. Irakurri eta gero,

zerbait esaten badit, beharbada iritzi hori zuzendu egiten dut, baina... Pixka bat arintzeko: han entzun behar izan nituen ehunka azterketa haien artean, bat izan zen Unamunori buruzkoa. Eta azterketa egin zuen irakaslea zen Miamiko erdi kubatar erdi amerikar bat. Eta hor non esaten duen halako batean, Unamunoren kontzeptu nagusia zela «*el concepto de Indar, que en vasco significa fuerza*». Eta nik pentsatu nuen, indar, indarra da baina gorputzarena, ze izpirituarena izango litzateke kemena. Eta gizon hari han EE-BBetako unibertsitate batean indar gora eta indar behera entzuteak jarri ninduen infernuko atean. Eta iruditu zitzaidan hor zegoela halako «*dementia*» bat eta premia batzuk unibertsitatean, eta azken batean ez doa inora.

Hala ere zuen kasua erabat ezberdina da, ze zuek pentsatutakoa eta egindakoa eta erabakitakoa badoa norabait, ikasleak dituzue, biderkatzaile izan zintezkete, eta ahaleginduko naiz batez ere baita nire kasuan eta nire liburuen gainean ere, idazle bezala hitz egiten edo irakurle bezala hitz egiten. Baina niregatik libre zarete. Nahi baduzue hasi metonimia eta metafora gora, ondo. Baina nik ez dizuet asko jarraituko bide horretatik.

Horrela egin dizuet hasierako aitormen hau, ez dena heroikoa, baina argituko ditugu hitz horiek edo zuek pentsatutakoak. Uste dut liburua beti egiten dela idazlearen eta irakurlearen artean, hor dagoela «*memento*» funtsezkoa, eta egia hor dago. Egia literaturan dago, norbaitek liburua hartu, mesanotzeko argia piztu eta irakurtzen duenean. Hor dago egia, eta hark badaki zer den.

Ni sortzez Asteasukoa naiz, eta bizi naiz Arabako herri ttiki batean, Zaldudon, oso herri polita baina oso hotza.

Ez dakit nondik hasi, zuen kezak..., harreman berezia daukazue liburu horiekin, esperientzia handia edukiko duzue...

Nik uste dut badagoela arazo handiak dituen kritika bat, eta hori da kritika akademikoa. Uste dut unibertsitatean-eta entzuten direnak eta egi-

ten direnak eta adierazten direnak... Gaur egun sekulako krisia daukate. Eta hainbestekoa da krisi hori, non ezin diren atera lau horma horien barrutik. Hortik atera eta gero, zuk Deustuko literatura klase bat ateratzen duzu kalera, jartzen duzu Deustuko auzoan hitzaldi batean, eta kaleko jendeak –hori da federik ez daukana–, federik izan beharrik ez daukan pertsona batek, esango luke: hau zer da?

Teoria batek edo poema batek egiten duen funtsezko lana da errebelatzea. Zuk hori nabarmendu egiten duzu, eta errazago, garbiago egiten duzu. Seguru asko kritika hori benetan sartu da inboluzio izugarrian eta ez da aterako, eta hilda geldituko da, lau horma horien arteko «testu sorteketa bitxi bezala». Estatuak ordaintzen du...

Baina beste kritika bat, erabat beharrezkoa dena da irakurlearena. Bide batez, Ameriketatik etorri baino lehen eman nuen hitzaldi bat hango unibertsitate batean, eta gero elkarrizketa bat egin zidaten, eta elkarrizketa bukaeran honi buruz hitz egin nuen, luzeago, eta zentsuratu egin dute elkarrizketaren herena. Hain zuzen ere, beraiek kritika egiten dute, akademian daude, eta aldizkarian norbaitek hau edo hori esatea... Pentsa ezazue noraino den barne arazoa! Baina badago beste kritika bat, eta dudarik gabe da ahoz-ahokoa eta, horren antzeko zerbait, egunkariaren bitartez egindakoa, irakurleak egiten duena gustukoa izan duen pelikula batekin. Hori da Euskal Herrian ez dagoena. Ez dago ezer. Erakundeak ez du sortzen erresonantzia kaxarik. Banbuloren hiru garrenari buruz ez da erreseina bakarra atera. Esan nahi dut, hau datu bezala bitxia egiten zait. 30 urte egin dituzu idazten, eta idazlea zara, produkzio batekin,... Euskal Herrian erakunde literarioak hutsune handiak ditu, eta kritikarena da handiena. Ez dakit ikusi duzuen programa hori orain hasi dena, *Sautrela*. Okertu egin ziren ize-narekin, nik aholkulari bezala esan nien jartzeko Liburu uhartea izen bezala, baina ordurako egina zeukaten programa eta aholkulariak berandu iritsi

Mikel Valverde. *Banbulo*

ziren, eta *Sautrela* jarri zioten. Eta hor esan nien: ez da egingo erreseina bat, atera pertsona bat hizketan, jarri elkarrizketa bat bi edo hiru irakurlearen artean, irakurle ezberdinak, eta orduan horiek liburu baten gainean hitz egiten dute, eta adierazi dezaketena da beraien afektua liburu horri buruz. Oso arraroa da zuk maitasunez, afektuz hitz egiten baduzu liburu bati buruz, entzuten duenak liburu horri ez heltzea. Nik hori esan nien. Zuek hitz egin, eta hitz egin batez ere maitasunaz. Gorrotoak badituzue, ez atera liburua. Orain, ateratzen baduzue, ez ibili epelkerietan, esan! Epelkeriak, gogoeta abstraktuak, inora ere ez doaz. Hori falta da Euskal Herrian, bada horren behar larria. Orain atera da Iruñean, Urrutia Capo izeneko baten liburua, oso polita, arraroa, oso arraroa da euskara aldetik ere, erdi xuberera, erdi bizkaiera, baina liburua oso interesgarria da. Baina

Hitordu

ez dago erresonantzia kaxa bat hori kanporatzeko eta esateko: liburu hau berezia da, irakur ezazu.

Bi kritika, bati deitzen badiogu maior eta besteari minor, hemen behar duguna da minor, ahozahoko adierazpen eta zabaltze bakarra. Maior ez da batere interesgarria.

Aurten euskal literaturari egin diodan zerbitzu bakarra izan da, protestan joan eta lortu nuela errepika larunbatean arratsean jartzea, ze jarri nahi zuten goizeko 11etan. Eta azkenean lortu zen hori.

Hitz batean esanda, nik nahi nuke irakurlea izatea, eta idazlea naiz. Zuek ere gero aurkituko dituzue beste irakurle batzuk. Aldi berean idazleari ere zer edo zer esan diezaiokezue.

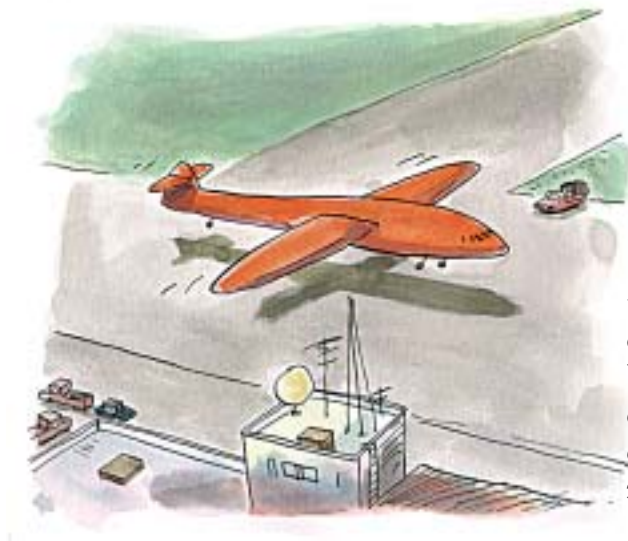
Galdera: Lehen aipatu duzu haur literaturan urrundu egiten zinela. Baina bi liburu hauetan, urrundu egiten zara baina ez horrenbertze, gizartearekiko ikuspuntua hemen dago, ez?

Erantzuna: Askotan esan izan dut haur literaturaren berezitasuna zela testuan barneratua dagoen irakurlea (zuk idazterakoan beti norbait daukazu buruan). Irakurlea kokatzen zenuela jendearen artean. Ba, hau askotan esan dut eta uste dut ez dela egia. Gauza asko esaten dira eta oso ondo gelditzen dira. Ni gogoratzen naiz teorizatu nuela, esanez, alde bat egia zela, zu ari zarela ma-

hain eta beti buruan daukazu mamuak, zer esango ote du halakoak honi buruz? Zer esango ote dit anaiak, andreak, halako lagunak? Zer esango ote du halako umeak? Ba hori litekeena da, baina uste dut ez dela horrela gertatzen. Nik uste dut testu kanpotarrak direla. Hau lotu behar duzue memoria liburuekin. Baina pentsatu memoria liburu bat, egia izan ez izan, modu zintzoan edo okerrean egin... Napoleonen memoriak irakurtzen dituzunean, zuk irakurtzen duzu Napoleonen benetakotasuna, bere arima ikusten duzu. Napoleonek igual gezurrak esan zituen, baina irakurlearekin ezarritako harremana hor dago. Maitasun poema bat idazten badiozu norbaiti, hark irakurtzen duenean, irakurtzen du giltza horretan, kako horretan. Hau da, idatzi duenak benetan sentitzen duena eta esan nahi duena. Maitasun poema izan liteke gezurrezkoa, baina horrek ez du kentzen harreman literarioa irakurle eta idazlearen artean dagoela aitormen kontzeptu horren barruan. Hori da niretzako «barneratua» den literatura. Beste literatura mota bat da «kanpotiarrak». Haur literaturan lotzen da *best-seller* idazleen literaturarekin. Hau da: *Ternuako penak* liburuak harreman gehiago dauka Steffen Kingen nobela batekin, bere poemak argitaratu dituen Iruñeko azken poetarekin baino. Revertek idazten duenean berdin dio zer idazten duen,

Mikel Valverde. José

Mikel Valverde. *La meva germana*

eredu bati jarraitzen dio. Bera hor egongo da, baina oso modu urrutian, berak egiten du publiko batentzat, saldu eta kito. Hau egiten da modu kanpotar batean. Ez dauka nirekin zerikusirik. Nire gogoetak azaltzen dira *Obabakoaken*, edo *Gizona bere bakardadean*, *Zeru horiek*, holako liburuetan, edo nire poemetan, edo kanteetan azaltzen dira, baina ez hemen. Hemen (*Ternuako penak*) beste kanpotartasun horrekin idazten dut. Beharbada adierazi nahi dizuet zuek horrelako liburuak aholkatzeko unean, beharbada ez duzuela sekula pertsonaren arazoei-eta erantzuteaz pentsatu behar. Pentsatu behar duzue da bakarrik irakurle neutro bat. Zuk adolezente bat badaukazu maitasun minnez, ba beharbada, beste liburu batzuk eman behar dizkiozu, barne lekuetatik sortu direnak. Beharbada, nerabe horrek aurkituko du poema horietan berarekin zerikusia duen zerbait, baina hemen ez. Hemen aurkituko ditu beste gauza batzuk, baina askoz

urrunagoak. Aurkituko du bizitza gogorra dela oro har, aurkituko du Urkizu delako gazte batek, borrokaren bitartez, lehiaren bitartez, egin dezakeela aurrera, eta beharbada, berak ere egin dezakeela, baina gelditzen da modu urrun horretan. Ez zaio esango

Maite zaitut, eta negar egiten dut eta nire malko bakoitzak lore bat ernetzen du, zugaz gogoratzen naizenean Eta hori, maiteminez dagoenak oso ondo ulertzen du, eta kontsolatu egiten du. Honek ez. Eta nik uste haur literaturak ez duela hori egiten oro har. Zuek, irakurle delako bat aurkitzean, pentsatu behar duzue hori, ez ditzala izan arazoak. Umeek ez dituzte arazo pertsonalak, arazo unibertsalak dituzte, bere adinarekin lotutakoak, baina ez daukate oraindik nortasun bat nor bezala sufritzeko. Ume batek sufritzen du, baina bere negar saioak auzoko haurrenaren berdinak dira. Eta konturatzen naiz 13-14-15 urte arte ez dela sortzen nortasunik. Hortik aurrera, beste liburu batzuk eman behar zaizkio irakurleari. Ikusten baduzu ia nortasun bat dela, beste liburu batzuk. Ez daude lotuta arazo jakinekin. Dibertitu egingo du, ikasiko du, teoria politiko bat hartuko du azpitik, solidaritatea, intelektualki konprenituko du leku arrotzak benetan leku arrotzak direla, eta eskimalen artera joatea ez dela Amezketara joatea bezala, eta abar. Baina dira gauza urrunak, ez daude bizitzari eran-

Mikel Valverde. *Xola Ehizean*

tsita. Urruntasuna esaten nuen zentzu horretan. Ez gizarteari buruz. Dudarik gabe, *Xola basurdearekin* jartzean eta *Grogorekin* eta *Grogo* jartzean eskolatzen etxean, hor ideologia dago, nik hori transmititu egiten dut, eta hori gizartearekin lotuta dago, baina hori, ideologia bezala, portaera bezala, pixka bat dago urruti. Hori esaten dut bereiz dezazuen aurrean duzuen irakurle hori nor den edo ez. Nor baldin bada, gizabanako bat bada, liburu hauek irakurri behar ditu entretenigarri. Hortik aurrerakoak irakurri behar ditu beste gauza batzuk, barne literatura irakurri behar du. Zer iruditzen zaizue, gutxietsi egiten dudala haur literatura?

Ni ez naiz sartuko, ez dakidalako zehazki nola garatzen den nortasuna, baina nik dudarik gabe, bizitzan, nonbait marra bat jarri beharko banu, jarriko nuke adoleszentzia garaian. Nik uste adoleszentzia garaian sekulako aldaketa ematen dela. Eta ordura arte 13 urtekoak dira 13 urtekoak. Batzuk dira urduriak, beste batzuk melankolikoak. Egia da jaiotzaz badatorrela nortasun bat, baina ari gara graduazioaz. 13-14 urterekin era-

bat aldatzen da hori, eta nortasuna orduan azaltzen da. Zuk ikusten duzu hori. Ordura arte ikusten duzu pertsona, baina pertsona hori da oso antzekoa. Uste dut gizabanakotasuna batez ere orduan azaltzen dela. Eta uste dut hor dagoela bereizketa haur eta gazte literaturaren eta beste literaturen artean.

Zehatzago esateko, Amandre Ipuinak, Txanogorritxu, irakurri mila umeri eta mila ume horiek berdin erreazionatzen dute. Jelosturik badago ume bat, arreba bat, edo dena delakoa izan delako, Marixor irakurri eta badakizu sosegatu egingo dela. Baina amandre ipuinek erakutsi duten zerbait izan da, umetasuna estado bat dela, eta nortasun horren gainetik estado bat dela, eta estado horrek bere arazoak dituela, eta ipuin horiek sortu direla arazo horiek konpontzeko, ez Iñaki edo Ainhoarenak konpontzeko. Ikuspuntu hori zuzena da, eta adoleszentziaraino luzatzen da. Piagetek egin zuen eskailera hartan ere 7 urtekoek ulertzen dute lainoak haizearen eraginez mugitzen direla, eta 6 urtekoak ez. Hori da, 6 urteko gehienek eta 7 urteko gehienek berdin jokutzen dute. Hor dagoen irakurlea da nortasuna garatzeko duen jendea. Eta 15 urtekoa da garatuta dagoen nortasuna. Eta bi literatura desberdin dira. Eta nire ustez, behar da batean literatura urruna, eta bigarreanean barne literatura, nahiz eta literatura urruna dibertsio bezala irakurri ahal izan.

Ikusi dut komentarioen artean bazela bat, *Ternuako penak* hemen ondo egokitzen ote zen, *Banbuloren* horretan desegoki ote zegoen.

Ni konforme nago. Niri gertatu zitzaidan, nolaz eta ezin duzun barne lanik egin hemen, egin dezakezu ofizioaren edertasun hori errespetatu. Arrazoi asko dela eta, *Banbulo* lehenago Markoni izan zelako, Bilbon atera zelako agenda batean, eta atera zelako Bilbo erakusteko umeei, nik ilustratzailearen bitartez proposamena jaso nuenean, esan nuen baietz, baina ez gogo gehiegirekin. Orduan, begira zer kontraesan polita. Argitale-

Hitordu

txekoek ikusi dute hau, eta egiten duten proiektua da horrelako liburuak, 110 orrialdekoak, pertsonaia horrekin. Baina pentsatzen dute behar bada 5, 6, 7 edo 10 egin behar direla. Idazleak proposamena hartzen duenean ez da konturatzeko non sartzen den. Halako batean hasten da idazten –eta nik uste dut 25 urtetan ezagutu dudala ofizioa– eta konturatzen da arazo tekniko bat dagoela segituan: zakurra teoria literarioaren arabera da pertsonaia plano. Horrek esan nahi du oso xehetasun gutxikoa dela. Literaturan pertsonaia plano zoragarriak daude. Oso pertsonaia politak dira nobeletarako. Esate baterako, zuhurra, zikoitza. Zein da bere grazia guztia? Beti zikoitza dela. Egoera guztietan dirua aurreratu nahi du.

Erregela da: idazle batek jakin behar du ipuin eta nobela artean dagoen berezitasuna pertsonaiarengan dagoela. Ipuin batek egin ditzake irakurlearen baitan marabilak pertsonaiarik gabe. Ipuin batek ez du pertsonaiarik behar, hamar orrialdek ez dute ezer behar, nahikoa da ahots bat, bukaera polit bat, hizkera modu bat, edozein gauzak bali du ipuin bat egiteko. Baina nobela bat egiteko, 500 orrialderi eusteko, hor zutabe bat behar da izugarri ona, eta hori da pertsonaia. Pertsonaiak izan behar du... sekula ez du izan behar plano. Zuk ezin dituzu 500 orrialde egin zakur batekin. Edo xuhur batekin. Xuhur batek eman dezake joko, egin diezaiokezu mila korapilo, baina ehun orrialde egin dituzunean, jada eginak dituzu mila korapilo eta ezin duzu gehiago egin.

Mikel Valverde. *Jonas eta hozkailu beldurtia*

Irakurleak esango luke: aski da! Orduan, nire arazo izan zen, hasi nintzela idazten, eta segituan konturatu nintzen, istorioaren bertsioak egin –7, 8, 9 bertsio–, neroni nekatu egiten nintzen idazterakoan, orduan pentsatu nuen aldaketa bat egitea. Berrirori etorri nintzen aurreneko liburura, eta jarri nuen familia batean. Ordurako pentsatu nuen, apuntatua nuela Ternuako kanta hori, eta pentsatu nuen: familia honetan jarriko dut marinel bat zintzilik, jarriko dut beste zahar bat, pentsatuz badudala beste apunte bat, Italiarako bidai bat, eta jarriko ditut umeak, beraz pertsonaia aski zaharra, ez hain zaharra, gaztexeagoa, gaztea,... Horrek niri bideratzen dizkit hainbat bide ezberdin.

Orduan, zer gertatu da? Hasi naiz idazten, eta aurrenekoa da aurkezpena. Aurreneko liburuak pertsonaiak aurkezteko baizik ez du balio. Bigarrenean sartzen naiz, *Banbulo* pittin bat mugitzen dut, pixka bat lehen aipatu dudana umore horrekin, umore absurdua, umore poppya, poliziekin eta,... Iristen naiz hirugarrenera eta nahiko zakur banuen jada. Ezin nuen gehiago. Zer gertatu da? Sartzen duzu pertsonaia bat hezur ha-

Mikel Valverde. *Xola badu lehoien berri*

Hitordu

ragizkoa, eta istorioa zuzen-zuzenean bi urte igotzen da. Hori da gertatu dena. Zu hasten zara zakurrari jarraiki, eta hor zaude, 12 urte, oso garai zaila, ez dauka erregistrorik ia-ia, gainera 12 urteko batzuk 10 urtekoak bezalakoak dira eta 12 urteko beste batzuk 14 urtekoak bezalakoak dira, eta ez daukazu erregistrorik. Eta bat-batean sartzen dut Urkizu, eta ni istorioa idazten hasten naizenean ez dut pentsatzen batera bukaerarik, nik badakit idazten hasi eta bukatuko dudala. Pixkanaka, pertsonaia gora zihoala konturatu nintzen. Eta pentsatu nuen nire artean: eramango diat istorioa gora. Eramango diat gutxienez 14 urte arte. Hori da, nortasuna eta garatzear dagoen nortasunaren arteko muga horretara, ze hor badago joko bat, eta ez barne bizipenak, baina sar ditzakezu benetako errealitatean benetan lan egiten duten indarrak, bakardadea, balentria, arrotzatsuna, eta hori sartzen duzu konturatu gabe,

Mikel Valverde. Ez zait gustatzen futbola

bakarririk pertsonaiaren bizkar zoazelako. Eta horixe da gertatu zena.

Aldiz, *Xola*, primeran dabil, Xolak ez dauka arazorik. 10 folio orain, beste 12 hurrengoan, eta orain ez dut idazten, ez dut argitaratzen ez dudalako atera nahi. Gaur egun argitaratzea oso lato-soa da, aurkezpenak-eta, eta jada gogaiturik gelditzen zara, baina egin dut Xola eta izeba Juanita. Eta hasten naiz idazten. Izeba Juanita Ameriketant bizi da, Xola bizi da oso lasai, Grogorekin eta abar. Eta halako batean jakiten du Xolak izeba Juanita Ameriketatik etorriko dela. Orduan berak egiten ditu, nola oso matxista den, egiten ditu bere burutazioak, eta pentsatzen du etorriko dela izeba hori eta esango diola zer ordutan afaldu, uzteko platerak bere tokian, garbitzeko hau, eta bere bizitza erabat txukundu eta ordenatuko duela, eta orduan dago erabat aurka. Etortzen da Izeba Juanita eta da Calamity James, benetan andre bat Xola baino askosaz ere builosoagoa, desordenatuagoa, fumatu egiten du, eta paperak noski aldatu egiten dira, eta Xola hasten da bere izebari txukuntzeko esaten... Baina horrela 10 folio. Eta pertsonaia horrek, bere soiltasunean, ipuina oso aise eraman dezake gainean, baina 500 orrialde, 700 orrialde, ezinezkoa da. Eta horregatik, gertatu da Banbuloren... Nik neronek aukeratu banu istorioa hasieratik, igual hasiko nintzen hementik, baina gu bizi gara gizartean, arotzak bezala. Gu gaude askotan ilustratzailearen mende, ez dakit noren lagunaren mende, eta egiten duzu ahal duzuna.

Galdera: Banbulorenak egin du?

Erantzuna: Ez, oraingoan hitz egingo du, eta Italiara doa baratxuri buru. Bere seme eta alabek erabaki dute behin ere ez dela atera Bilbotik, eta orduan sartzen dute autobus batean Italia ikus dezan, beste jubilatatu batzuekin. Eta da bidaia hori. Nik egina daukat nire amarekin holako bidaia bat, eta Italiara joan nintzen, eta hartu nituen apunte pila bat, eta izango da seguru asko xelebrea, umo-

Mikel Valverde. *BBK Agenda*

rezkoa, baina dudarik gabe mugituko naiz beste maila horretan. *Banbulo* izango da maestre bat bezala, eta esango du: orain honek hitz egingo du, orain horrek, baina bera pixka bat erretiratu egingo da.

Gaur goizean irakurri dut *Ternuako penak*, eta gaizki dago nik esatea, baina uste dut ofizio bezala oso ondo dagoela ofizio hori. Uste dut oso inspiratua egon nintzela hori idaztean.

Askotan, ofizioaren bitartez..., nahi dut honi buruz azpimarratu, ze askotan ez zaio balioa ematen ofizioari, eta nik beti pentsatzen dut, pintore bat ordutan eta ordutan koadroari ematen, eta hor badago edertasun bat, mistika bat, eta joera, nola eredu erromantikoan bizi izan garen, bestea da, garai batean hala zen: zenbat eta lan gutxiago egin poetak eta zenbat eta buila gehiago egin kallean, hobeto, Byronen estilo horretan, estilo histrioniko horretan. Nik askotan esaten diet nire

lagunei eta familiakoei, taberna batzuetara sartuta, neronek ematen dudala han idazle ez den pertsona bakarra. Baina uste dut horren aurka bada-goela ofizioaren edertasun hori. Ni..., testu honekin hasten naiz, eta nire buruan dagoen gauza bakarra da, Ternuara joaten da mutiko bat, itzultzaile izango da, eta daukat kanta hori buruan. Baina nik ez dakit nora joango naizen, hasten naiz eta..., orain idazteko moduan, ikasi egin dut: Bezperan zer idatzi dut? Zer atera da? Ze askotan idazten ari zarela zuri ez zaizu ateratzen pentsatutakoa, ari zara eta halako batean iristen da Ternuara, eta halako batean begia dauka Ternuara begira eta nik esaten nuen: Zer esango du? Ternua, ah Ternua, ze lurra, ze zuritasuna, ze basamortua. Eta pentsatu nuen: beti hobea da zerbait oso zehatza, orduan mortsak ikusten ditu. Hurrengo egunean esaten nuen: Mortsak? Bueno, igual mortsek jokia ematen dute, eta aldiari behin

~ Hitzordu ~

Mikel Valverde. *Walter Sismoley Kanpo Eliseotan*

mortsak ateratzen nituen eta halako batean, pentsatu nuen: gosea. Eta orduan pentsatu nuen: badaukat bikotea, karibua eta mortsa. Biak dira janaria. Batzuk kaributara bidaliko ditut, segitzen dut mortsekin. Orduan zuk herrestan eramaten dituzu mortsak eta ez dakizu, eta pittinka-pittinka, mortsa hori joaten da bere bidea egiten eta istorioaren lerro bat egiten.

Esango dizuet beste kasu bat. Iritsi dira, eta egoten naiz pentsatzen: nola erakarriko ditu Urkizuk eskimalak? Eta orduan ikusten ditut herrian mutiko batzuk zibarekin jostatzen. Eta pentsatzen dut: ze ondo! Eta konturatzen zareten bezala, narrazio honetako pertsonaietako bat ziba da. Zibarekin gauza piloa egiten dut, denboraren metafora guztia, denbora da zibarena narrazioan. Zuk irakurri 60 orrialde eta pentsatu beharra duzu benetan 8 hilabete pasa direla. Eta inpresio hori sartzea oso zaila da. Ipuin txarrek esaten dute: 5 urte geroago... Ofizioak arte gutxi du hor, ez da batere fina. 8 hilabete pasa direnaren irudipena gelditu behar da buruan. Orduan denborak funtzioa beteko du ziba bezala. Denbora badoa, bat-batean lo gelditzen da, eta eroriko da, edo apurtu egingo da, orduan jada zibari etekina atera nion. Baina konturatzen bazarete, ni zibaren bitartez pertsonaiak aurkeztuz noa: Kalaud, Motima,

Henke, denak zibaren bitartez doaz, eta halako batean, Motimaren haustura ere zibaren bitartez ekartzen dut. Winchesterra gauza bera da. Nik halako batean ikusten dut Winchesterra dagoela, zuk ezin duzu ipuin batean Winchester jarri, halako hitz deigarri bat, eta horri ez atera jokorik. Winchesterrak orduan egon behar du beti bueltaka, ipuinean azaldu behar du. Winchesterra azaltzen denean, edo ziba azaltzen denean, irakurleak esan behar du: noski, hori egin behar zuen! Hori da, normala da Matussek esatea: honek hil du mortsa! Ari naiz adierazten...

Honekin esan nahi dut, testu honetan, teknika eta ofizioarena, dela estilo biblikoa. Fun-tsean, bi estilo daude: bata da biblikoa eta bestea homerikoa. Homerikoa da deskribapen zehatza-rena. Homerikoan azaltzen da Akilesen ezkutua, eta Akilesen ezkutua adierazteko Homerok hiru orrialde idazten ditu zehatz eta mehatz adieraziz,

Mikel Valverde. *Beldurtia naiz. Eta zer?*

Hitordu

Mikel Valverde. *Ez zait gustatzen futbola*

dena esaten da. Esaten da metafora ederrekin, baina dena esaten da. Aldiz Bibliaren estiloa da, gutxi esaten duena. Eta erabiltzen den terminoa da aurrefigurazioak egiten dituela. Esate baterako: Abrahami, ahots batek. Homerok esango luke: halako jainkoak, halako petoarekin, halako ezpartekin,... Bibliak esaten du: ahots batek Abrahami esaten dio bere semea hiltzeko. Eszena hori, eta barkapena eta prest egotea bere semea hiltzeko, hori da Jesus beraren (hau da, aitak semea hil du) aurrefigurazioa. Nolabait irakurlea prestatu egiten du testuan datorrenari buruz. Hemen halaxe jokatu dut nik, Winchesterrarekin Matusek hil zuenean mortsa, horrek esan nahi du, halako batean Urkizuk hilko duela mortsa Winchester berarekin. Motimak berari kolpe bat ematen diotenean, horrek aurre figuratu egiten du halako batean beste bati emango diola, kasu horretan nagusiari, Nanuk edo horri. Hori testu batzuetan ez da oso sendo egiten, eta nik uste testu honetan txirikordak oso sendoak gelditu zirela; pertsonaiak oso lotuak gelditu ziren, istorioak ere.

Mortsak... Segituan azaltzen dira. Hasieratik dago lotura: Ternua, mortsak, Urkizu. Eta beti

egongo da lotura hori. Nahikoa dut esatea Ternuari buruz: elurra egiten du, hotza dago eta mortsak daude, eta kito horrekin. Karibuarekin eta, gosearen aurrefigurazioa dago. Eta esaten dut hasieratik: oso garrantzi handia du karibu hitzak. Horregatik daude urduri, halako batean ez balute kariburik ehizatuko, gosea etorriko litzateke. Gero ez da kariburik izango eta gosea etorriko da. Denak izan behar du bere logika. Motimak aurrena kolpea ematen badio, esan behar du ze zakarra den, baina legea da... Winchesterrak eta zibak eramaten dute narrazioa, pertsonaiak beraien bano gehiago. Winchester lotzen da mortsarekin eta kankak adierazten duen arriskuarekin. Eszena bat badago azkenean... eskaini egiten die Inuitei jana, baina Winchesterra ez.

Nik, 40. orrialdean noanean, ez dakit Motimak zer egingo duen. Nik hori egiten dut bezperakoa irakurriz. Nik uste irakurleak berak ere us tekabeen hartzen duela.

Oinarrian... erretratatzailerik kanadiar bat sartu zen eskimalen herrialdean. Erreportaje bat egitera joan zen, baina desbideratu egin ziren, eta askozaz ere hotzagoa eta txarragoa zen leku batean sartu ziren. Beraiek oso ondo hornituak zihozten, eta ez zitzaizen ezer gertatu, baina bat-batean aurkitu zituzten hamasei inuit isolaturik, eta horko erretratuak izugarriak dira. Inuit andrea hurrengo egunean hil zen. Ikusten da andre bat ume batez erditzen eta beste ume ttiki bat,

Mikel Valverde. *Durango-Durango*

Hitordu

eta daramate hamasei egun jan gabe. Eta ikusten da ehiztari bat etortzen ehizarik gabe. Da benetan dokumentu itzela. Hori eduki nuen eskuan. Batez ere hori da, gosea, argaltasuna, eta beharbada esaten duena «nire amona hiltzear dago», halako etsipen batekin, hori da liburuan jartzen duena. Familia bakoitzean, bost urtez behin hil-tzen ziren bat edo bi gosez. Nolanahi ere, nik paisaiak ez ditut aukeratzen paisaia bezala. Sugeak txoriari horretan, erabiltzen dut Ternua, nik aukeratzten ditut modu sinbolikoan.

Nik uste dut idazle batek, idazteko lan honetan, aurrena teoria bat egin beharra daukala. Uste dut ona dela teoria bat izatea, eta oso zaila dela iruditzen zait. Lan handiena niretzako izan da teoria bat egitea, hainbat gauzei buruz, eta tartean literaturari buruz, tartean teknikari buruz, gogoeta bat egitea. Hau da nire teoria, oinarrian dagoena. Nik hau idatzi dut bederatzi egunetan. Gero behin teoria daukazunean, testuak oso azkar egin daitezke. Orduan, *Behi euskaldun baten memoriak* hemeretzi egunetan egin nituen. Oso azkar egiten dira liburuak. Baina aurrez egin behar duzu lana gero testu hori modu naturalean sortzeko. Askotan, balio duena testu batean da teoriak eman diona, bada gidatzerakoan bezala. Zu kotxean sartzen zara, eta bazoaz eta erabakiak hartzen dituzu pentsatu gabe. Idaztea antzekoa da. Zuk teoria bat daukazunean, eta ideia daukazunean hasten zara eta ez duzu asko pentsatzen eta egiten duzu berehala. Honekin esan nahi dut, nik Ternua aukeratzen dudala, pertsonaia bat na-

Mikel Valverde. *Adivinalo*

barmendu nahi badut, kasu honetan Urkizu nahi badut atera, ikusteko moduan, jarri behar dut leku heroikoan. Leku heroikoa da desertua, pertsona bakar bat han suertatuz gero, eta edozein gauza gertatuz gero heriotza etor daitekeelako. Pertsonaia ez bada defenditzeko gauza, paisaia hori bihurtzen da patetikoak. Azken aldi honetan ikusi ditudan naturari buruzko dokumental guztiek, modu amorean patetismoa

erabiltzen dute. Lehengoan ikusi nuen mortsei buruzko dokumental bat. Itsasoa ere leku heroikoa da, hor ere, zernahi gertatuz gero, leku dramatikoak da. Zernahi gertatuz gero, heriotza dator. Zer egiten zuen dokumentalgileak? Jartzen zuen mortsakume bat amarengandik bereizia, uhinen mende gelditu da, uhinek mastrikatuko dute harkaitzen aurka, patetikoak. Egoera dramatikoak, non pertsonaia ezin den defenditu. Noiz da heroikoa? Sujetak defenditzeko ahalmena duenean. Eta orduan da dramatikoak eta pertsonaia heroikoa. Gal dezake, baina borroka egingo du. Non kokatuko nuen Urkizu? Desertuan, oihanetan, itsasoan, edo Ternua bezalako toki batean. Horregatik nik ez dut pentsatzen Ternua, nik pentsatzen dut leku dramatiko bat. Pentsa nezakeen itsasoa, Saharako desertua edo Inurrategi anaien kide bat dela. Hauek ere heroiak dira, eskubide guztiekin. Nik aukeratzen ditut tokiak zentzu horretan, nire teoriatik. Badakidalako hor poesia bat dagoela, bakardadearena, baina ez dut pentsatzen Ternuan. Dokumentazioa minimoa da. Teoria da sistema bat, begiratzeko modu bat.

Mikel Valverde. *Midasen Eratzuna*